

Suriye İç Savaşına Machiavelli Üzerinden Bakmak

To Analyze The Syrian Crisis Through Machiavelli

Muhammet Ali ÖZDOĞAN^a

MAKALE BİLGİSİ

<i>Makale Geçmişi</i>	
Başvuru	15 Mayıs 2020
Kabul	4 Kasım 2020
Yayın	7 Mayıs 2021
Makale Türü	Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Rönesans,
Machiavelli,
Makyavelizm,
Suriye Krizi,
Suriye İç Savaşı.

ARTICLE INFO

<i>Article History</i>	
Received	15 May 2020
Accepted	4 November 2020
Published	7 May 2021
Article Type	Research Article

Keywords

Renaissance,
Machiavelli,
Machiavelism,
The Syrian crisis,
Syrian Civil War.

ÖZ

Rönesans hareketi modern Avrupa tarihi açısından önemli bir kavşak noktasıdır. Bu dönem kendisinden önce gelen Orta Çağ'dan izler taşıdığı gibi Aydınlanma, Sanayi devrimi ve modern Batı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Söz konusu zaman dilimi, Avrupa tarihi açısından bir laboratuvar olarak kabul edilebilir. Öte yandan 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı Ortadoğu'nun bir özeti gibi olsa da hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar geleceğe ilişkin yordamalar yapma imkânı sağlamaktadır. Makalede iç savaş ve Machiavelli'nin görüşlerine odaklanılmaktadır. Rönesans'ı anlamak, Machiavelli'yi nasıl okumamız gerektiği konusunda yol gösterdiği gibi Machiavelli'yi doğru okumak hem bahsi edilen zaman hakkında hem de bugün için yeni pencereler açacaktır. Literatür taramasıyla elde edilen materyallerin fenomenolojik okumadan geçirildiği çalışma göstermektedir ki Machiavelli'nin görüşlerinin somut örneklerine Suriye krizinde de rastlamak mümkündür.

ABSTRACT

The Renaissance period is an important crossroads in modern European history. This period bears traces from the Middle Ages that preceded it. It also left lasting effects on the Enlightenment, the Industrial Revolution and the modern West. The time frame in question can be considered a laboratory in terms of European history. On the other hand, the Syrian civil war that began in 2011 is like a compendium of the Middle East. The tools used to achieve the goal in this crisis give us the opportunity to make predictions about the future. The article focuses on the Civil War and Machiavelli's views. Understanding the Renaissance guides us in how we should read Machiavelli. In addition, analyzing Machiavelli correctly will provide a new perspective on both the time in question and the present. Phenomenological reading was performed on the materials obtained by literature review. This study shows that concrete examples of Machiavelli's views can also be found in the Syrian crisis.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The Renaissance Period is a breaking point in the history of Europe. It began in the 15th century in Italy and spread throughout the whole Europe. There appeared new trends in literature, architecture, painting and sculpture, during this period. Artists moved towards a more humanistic approach from a more intangible one, displaying a more realist attitude in their works.

Epidemics, civil wars, famine, hunger, peasant revolts and plots were prevalent in Italy, the birthplace of the Renaissance. The historical background and the political, geographic and religious structure of Italy all served to nourish these social upheavals. Machiavelli witnessed these

incidents and wrote his works at a time of these upheavals in Italy. His goal was for Italy to find a way out from this, with an inspiration from the glorious years of the Roman Empire. Indeed, Machiavelli had a cyclical understanding of history. He believed that social and political incidents would be repeated. A linear understanding of Machiavelli at this point will enable a stronger bridge to be built between the past and today.

The fundamental purpose of this article is to perform a phenomenological reading on the developments centred around Syria, in recent years, in the light of the views of Machiavelli. The aim is to reveal the philosophy of Machiavelli with regard to history in the first part of the article and the impact of the religious and sectarian divisions in Syria, in the inflammation of the crisis, in the second part.

^a Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Antalya, **E-Posta:** ozdogana@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-7048-0009>

△ Yazar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Akdeniz İİBF Dergisi sorumlu değildir.

One of the other objectives of the study is also to analyse how the views of Machiavelli on the role of the religious institution in Italy, which was of a divided structure, corresponds to the crisis in Syria. The third part of the article focuses on the Machiavellian character of the struggle of the global powers for influence in the civil war, within the framework of real politics. The concepts of democracy, terrorism, war and peace, which are frequently referred to in international relations today, are analysed from the perspective of the Florentine philosopher, for this purpose. A typological reading is also made with regard to the groups fighting on behalf of the great powers in the region, in the context of the works of Machiavelli.

The Research Questions

Answers to the following questions are sought in this article: How does the sectarian division in Syria resemble the religious structure in Italy during the period of Machiavelli? Who are the supporters behind the religious divisions in Syria? What are the sectarian divisions' role at the root of the civil war? What do the concepts of war, peace, terrorism and democracy mean in the context of the Syrian Civil War? What are the goals of the great powers in Syria? How did the civil war in Syria begin, why did it grow and how would the future of the war be shaped?

Studies which analyse the current issues in line with the ideas of Machiavelli are being conducted. The historical experience presented by the Florentine thinker offers us a perspective directed at solving many of the current problems. This article sets out the panoramic view of the Syrian civil war, which has been continuing since 2011, from the perspective of the views of Machiavelli. The article is the first known academic study which analyses the Syrian Civil War from the perspective of Machiavelli. The article also sheds light on the proxy wars taking place in different parts of the world.

Review Literature

The study discusses the positions of the parties in the Syrian Civil War, based on the works of Machiavelli. The matters of what position the war has reached since the beginning, the relationships between the groups fighting in the war with the great powers and the conflict of interest in the geographical region, which is Syria, are subjected to a phenomenological reading.

While the method used in this study is selected, the essential point was both Machiavelli's understanding of history and the acceptance that concepts such as democracy, terrorism and war are built in the historical process. By taking into account the philosophy of Machiavelli regarding history, it could be considered that all parts are interdependent. When the concepts such as democracy, peace, war and terrorism, which are key words of International Relations, are discussed, it is necessary to pay attention to the origin of the meanings which shape these concepts. A person, who wishes to understand social events, must also understand how the actors involved in this situation and how they assess the moral consequences of the behaviours of both themselves and the others. The phenomenological method was deemed to be appropriate whilst Machiavelli was someone who looked at incidents from the inside rather than from the outside and examined what was real rather than what was ideal.

Results and Conclusions

The Renaissance is a period of time which carries traces of the past, but also has a strong impact on the future. The Syrian crisis, which has been ongoing since 2011, can be considered as an example that provides a perspective for the future on a micro-scale, which on the one hand consists with the problems evaluated in the historical process and on the other hand, with new concepts in international relations and the history of war.

What Machiavelli says in his work entitled, "The Prince, The Art of War and Discourse", makes it easier to understand the essence of international relations. When the international actors involved in the important events in war zones are considered, similarities can be seen with the examples given by Machiavelli. According to Machiavelli, the *condottieri* were merchants who were paid for their services on war. They profited from never-ending wars. There are also many mercenaries in Syria; they have engaged in proxy wars with the weapons of others. The groups, which are primarily armed by the USA, Russia and the other countries in the region, have usually experienced internal divisions and conflicts among themselves. The harsh intervention of Bashar Assad against the people was the reason of the outbreak of this crisis. At this point, it can be argued that Assad contradicted Machiavelli's principle that the ruler should be feared but not hated. On the other hand, Machiavelli's army types are similar in certain senses to the armed groups in the Syrian Civil War. In this context, those fighters using the weapons in the name of others in Syria, eventually lost the lands they had captured, within short periods of time, thus by proving Machiavelli to be right.

The international actors are using the sectarian differences in Syria for their own interests. The idea that religion caused political divisions in Italy, in "the Prince", coincides with the demonstration of sectarian differences among the causes of the conflicts in Syria.

Both periods appear to overlap when the meanings attached to the phenomena of war, peace and the fight against terrorism in the Syrian problem are analysed through the works of Machiavelli, which was reflecting the power relations in his own era.

Some of the works on Machiavelli are directed at understanding the nature of international relations. This study, on the other hand, has an original contribution in its own field, comprising a more specific topic than other similar studies, with its focus on the Syrian Civil War.

1. Giriş

Rönesans Dönemi, Avrupa tarihinde bir kırılma noktasıdır. 15. yüzyılda İtalya'da başlayıp bütün Avrupa'ya hızla yayılan Rönesans fikri neticesinde siyasi, dini, toplumsal alanda güçlü sorgulamaların başladığı bir dönemdir. O güne kadar toplum hayatına hükmeden kilisenin tahakkümüne Dante, Petrarca, Boccaccio gibi şairler eserleri ile ciddi eleştiriler getirmişlerdir. Benzer şekilde mimaride, resimde ve heykelde farklılıklar kendini göstermiştir. Sanatçılar yapıtlarında daha realist bir tutum ortaya koyarak soyut olandan insani olana eğilmişlerdir. Bu dünya katiyen ne Clairvauxlu Bernard'ın ne de Aziz Thomas Aquinas'ın dünyası olmadığı gibi, Francis Bacon'ın, Galileo'nun,

Descartes'ın dünyası da değildi. Rönesans pek çok açıdan modern bilimin ışmasına şahitlik etti; ancak kendisi ışık sayılmazdı. İstisnai durumlar olmakla beraber, kabaca ifade edersek, insancılar bilimsel fikirlerden ziyade, insancı dinsel kavramlar çerçevesinde çalışmıştır (Alatlı, 2014: 7-10). Addington Symonds'un (2005: 8) ifade ettiği gibi Rönesans entelektüel enerjinin, zekânın patlaması sonucunda Avrupa toplumunda ortaya çıkan insan ruhu tarafından bilinçli bir şekilde özgürlüğü kazanmanın tarihidir.

Avrupa toplumu bakımından özgürlüğe giden bu süreçte Orta Çağ Avrupa'sındaki toplumsal yaşamdaki sıkıntılar bu dönemde elbette bıçak gibi kesilmemiştir. Veba salgınları, işçi ayaklanmaları, kıtlık, açlık, köylü isyanları, iç savaşlar, entrikalar eksik olmamıştır (Zephy, 2019). Bilhassa İtalya'da toplumsal yaşamda çalkalanmalar meydana gelmiştir. İtalya'nın tarihi geçmişi, coğrafi ve dini yapısı sosyal karışıklıkları beslemiştir. Sözgelimi halk isyanıyla Papa, Roma'dan kovulmuştur (Burckhardt, 2018: 145). Bu toprakların Roma İmparatorluğu'na ev sahipliği yapması Antik Dönem'e öykünme düşüncesi üretmiştir. Akdeniz kıyısında bulunması nedeniyle İtalya, Uzak Asya ile ticarete öne çıkmıştır. Ticaretin neticesinde zenginlik belli ailelerin elinde toplanmaya başlamıştır. Ayrıca Papalığın İtalya'da olması Avrupa'nın diğer bölgelerinden toplanan paraların buraya akmasını sağlamıştır. Ancak İtalya'da artan zenginlik toplumun geneline yayılmayınca toplumsal huzursuzluklar artmıştır.

Dini, ekonomik ve sosyal durumun İtalyan siyasi yapısını şekillendirdiği söylenebilir. Zira Symonds'un vurguladığı gibi İtalyanların yerel bağımsızlıklarındaki gururu, tek bir isim altında birleşmeye karşı hoşgörüsüzlükleri, kiskançlıklar, kalıcı bir konfederasyon oluşturmalarını engellemiş ve onlar monarşinin merkezi gücüne sahip olan devletlerle baş edememişlerdir (Symonds, 2005: 44). Şehir devletlerini yönetenlerin birbirine ve çevresindekilere karşı güvensizlikleri siyasi bütünlüğe zarar vermiştir. Hatta Symonds (2005: 77) tarafından Dante'nin İlahi Komedyası bölümlerinin çoğu iç savaşların tarihinden seçilmiş İtalyan tiranlıklarının destanı olarak tanımlanmıştır.

İtalya'daki bu genel görünüm Machiavelli'nin daha net anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Öte yandan Machiavelli'nin doğru anlaşılması geçmişle bugün arasında daha sağlam bir köprü kurma imkânı verecektir. Rönesans Dönemi ile 21. yüzyıl arasında olayların hızlı bir şekilde geliştiği, devletler ve yöneticiler arası ilişkilerin inişli çıkışlı ve değişkenliği noktasında benzerlik olabilir. Ancak 21. yüzyıldaki ani değişimler hesaba katılırsa bu yazının bugün yaşanan her olayı Machiavelli penceresine sığdırması zordur. Zira makalenin amacı Machiavelli'nin görüşleri doğrultusunda coğrafyamızda son yıllarda Suriye merkezli vuku bulan gelişmelere fenomenolojik bir okuma yapmaktır.

Çalışmanın bir ayağının Machiavelli'nin eserleri diğer ayağının da bugün uluslararası ilişkilerde sıkça telaffuz edilen demokrasi, savaş, barış, terörizm kavramları üzerine oturması nedeniyle fenomenolojik yaklaşıma gereksinim duyulmuştur. Bu makalede yöntem seçiminde Machiavelli'nin tarih anlayışı ile yukarıda sözü edilen kavramların tarihsel süreçte inşa edildiği kabulünden hareket edilmiştir. Uluslararası İlişkilerin anahtar sözcükleri olan demokrasi, barış, savaş ve terörizm gibi bir konunun

tartışılmasında her şeyden önce bu gerçekliklere şekil veren anlamların kökenine dikkat etmek gerekmektedir. Toplumsal sarsıntıya sebep olan eylemlerin neticesinde olup biteni anlamak isteyen kişi, bu duruma müdahil olan aktörlerin onu nasıl anlamlandırdıklarını, kendilerinin ya da başkalarının davranışlarının ahlaki sonuçlarını nasıl değerlendirdiklerini anlamak zorundadır. Machiavelli'nin tarih felsefesini işin içine dahil edersek bütün, parçalardan bağımsız, parçalar ise bütünden bağımsız anlaşılabilir ve nihai/nesnel anlam bütüne aittir (Çiftçi 1999: 16); bugün geçmişten bağımsız okunamaz. Fakat bir olayı değerlendirirken öznel yargılara düşme tehlikesi daima mevcuttur. İnsan bilincinde hayatiyet kazanan anlamın (Berger ve Luckmann 2015: 20) dikotomik yapısı, araştırmanın içinde demokrasi, savaş, barış ve terörizm gibi olgularının bulunması gibi değişkenler araştırmacı için bir handikaptır. Bu tuzaklara düşmemek için araştırmanın yöntemsel çerçevesinde fenomenolojik okuma önemli bir yer tutmaktadır. Rönesans'ı geçmişten izler taşıyan ancak geleceğe güçlü etki bırakan bir zaman dilimi olarak kabul ettiğimizde Suriye krizi de bir yönüyle tarihsel süreçten gelen problemleri ihtiva eden diğer taraftan uluslararası ilişkilerde ve savaş tarihinde yeni kavramların tedavüle girmesiyle -Rönesans dönemine nazaran- mikro ölçekte gelecek perspektifi sunan bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin Machiavelli'si olaylara dışarıdan değil de içeriden bakan, ideal olanı değil de var olanı dile getiren birisi olarak bu makalede tartışılan kavramların Husserlci manadaki özlerine ulaşma imkânı sunmaktadır (Husserl, 2015).

Bu makale, giriş dışında üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Floransalı düşünürün tarih felsefesi ele alınmıştır. İkinci bölümde krizin alevlenmesinde Suriye'deki dinsel ve mezhepsel ayrılıkların nasıl araçsallaştırıldığına dikkat çekilmiştir. Üçüncü kısımda iç savaşta küresel güçlerin nüfuz mücadelesinin reelpolitik zemindeki Makyavelist karakterine odaklanılmıştır. Yine bölgede savaşan gruplar için Machiavelli'nin eserleri bağlamında tipolojik bir okuma yapılmıştır.

Konuyla ilgili yapılan literatür taramasında Machiavelli'nin fikirleri ekseninde yakın döneme ilişkin okumaların olduğu az sayıdaki çalışma dikkat çekmektedir. Didem Dünder'in Makyavel'in Düşüncelerinin Mussolini'ye Etkileri, Fatih Yaşın'ın Sarmaşık'ın Machiavelli'ye Uzanan Kökleri: Sarmaşık Filminin Machiavelli'nin Siyaset Felsefesi ile Analizi, Osman Erdem Yılmazoğlu'nun Buz ve Ateşin Şarkısı Roman Serisine Platon ve Machiavelli Üzerinden Bir Bakış, Nigar İbrahimova'nın Putin ve Virtü: Yirmi Birinci Yüzyıl Rus Politikasında Machiavelli'nin Tarihselleştirilmesi başlıklı yüksek lisans tezleri bu konudaki örneklerdir. Bu araştırmalar, bize Machiavelli'nin görüşlerinin güncelliğini muhafaza ettiğini göstermektedir. Bu makale de Machiavelli'nin eserleri üzerinden bölgemizde yaşanan çatışmaların, krizlerin okunmasında bir perspektif sunması ve yeni çalışmalar için kapı aralaması bakımından önem arz etmektedir.

2. Machiavelli'nin Tarih Felsefesi

Soylu bir aileye mensup olarak Floransa'da doğan Niccolò Machiavelli (1469-1527) çeşitli diplomatik ve askeri misyonlarda bulunması nedeniyle devletin işleyişine yönelik saptamalarda bulunmuştur. Roma hukuku eğitimi almış Machiavelli, Floransa hükümetinde memurluk

yapmıştır. 1498’de Onlar Konseyi’nin savaş bölümü sekreterliğine atanmıştır. Machiavelli görev yaptığı Floransa’da yabancı yazışmalar, şehrin imarı, milis güçlerin tertibi, diplomatik görevler gibi geniş yelpazede icraatlarda bulunmuştur (Zophy, 2019: 114). Machiavelli’nin zamanında Venedik, Milano, Papalık Devleti, Floransa ve Napoli gibi şehir devletlerinin hüküm sürdüğü İtalya parçalı bir yapı sergilemiştir (İnalçık, 2018: 63). İtalya’nın siyasi bütünlükten yoksunluğu, şehir devletleri arasındaki çekişme ve savaşlar ile İtalya’nın Fransa, İspanya, Almanya, Osmanlı Devleti gibi ülkelerin dış tehditlerine açık hale gelmesi Machiavelli’nin dikkatini çekmiştir. Floransalı düşünür, İtalya’nın siyasi birliğe kavuşması için güçlü bir prensin idaresine ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür (Machiavelli, 2017: 98).

Eserlerinde sıklıkla Antik Roma’ya atıflar yapan bir düşünür olması Machiavelli’nin döngüsel tarih fikrine sahip olduğuna işaret eder. O, Roma ve Eski Yunan’dan başlayarak kendi çağına (Siteiris, 2010: 81) geniş bir daire çizmekteydi. Zira içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk, geçmişin nispeten parlak yıllarına öykünme ve yeniden başlama düşüncesi döngüsel tarih anlayışında tecessüm etmektedir. Eğer bir din ya da cumhuriyetin uzun yaşaması gerekiyorsa sık sık başlangıçlarına geri götürülmeliydi (Machiavelli, 2017: 353) diyen Floransalı yazarın yapıtlarında verdiği örnekler arasında yakın dönem ve yaşadığı zaman dilimi de vardı. Söz gelimi prenslik çeşitlerinde ikinci kez ele geçirilen bir ülkeyi elde tutmanın daha kolay olmasının nedeni geçmişte yapılan hataların tekrar edilmeyecek olmasıdır. Bu örnekler, Niccolo Machiavelli’nin tarihin tekrerrür ettiğini ancak tarihten ders almırsa sonucun farklı olacağı kanaatine sahip olduğunu gösterir. Machiavelli’nin perspektifinden bakıldığında onun yapmış olduğu tipolojilerin günümüzde somut karşılıklarının olduğunu görmek mümkündür. Zira döngüsel tarih anlayışı tarihin gün gelip tekrar edeceği kabulüne dayanır.

3. Suriye İç Savaşının Dini Bağlantıları

1940’ların sonlarından itibaren diriliş, yeniden doğuş, toparlanış felsefesiyle ortaya çıkan Baas Partisi’nin Suriye’de iktidara hâkim olup Araplar arasındaki bölünmüşlüğü ortadan kaldırarak tek bir devletin çatısı altında bir araya getirme hedefi (İnce, 2017: 262) bugünkü iç savaşın ve karışıklığın kökenine ilişkin manidar bir manzara sunuyor. Yeniden doğuş, birliktelik, toparlanma sloganlarıyla 1963 yılında iktidara gelen Baas Partisi, dönemin kaotik yapısını iyi okuyarak krizden siyaseten kazançlı çıkmıştır. Ancak mevcut sosyal yapının fay hatlarını teşkil eden mezhepsel farklılıklar ülke yönetimi tarafından göz ardı edilmiş (van Dam, 1980: 52) toplumun çoklu yapısına ilişkin söz söyleyenlere birlik ve beraberliği bozacak bir tehdit algılaması nedeniyle iyi niyetle bakılmamıştır. Dahası Suriye toplumundaki derin mezhepsel çatlaklar Baas Partisince seküler bir alçıyla kapatılmıştır.

Esasında dini ya da etnik saflık kavramları bölge tarihine yabancıdır. Irak, Lübnan ve bölgedeki diğer devletler gibi Suriye; kültürel, dinsel öğelerden müteşekkil bir görünüm arz etmektedir. Burada, dünyanın diğer bölgelerinde artık yaşamayan, ancak hala Suriye’de varlığını devam ettiren etnik ve mezhepsel azınlıklar büyük dinlerle birlikte (Wadah, 2012). Suriye’nin toplumsal yapısı aile zümreleri,

dini gruplar, laik gruplar, etnik ve dini azınlıklardan oluşmaktadır (Koldaş ve Ayaz, 2016:4).

Bu şekilde bir sosyal teşekkülün parçası olarak Nusayriler, doğrudan kimliksel reflekslerle kamuoyunda bir görüntü sergilemese de gizliden laik Baas Partisi yönetiminde önemli mevkiiler elde etmiştir (Pippes, 1989: 430). Baas Partisi’ne katılırken Nusayri kimliğini öne çıkarmayan Esad ailesi aradan geçen yıllarda gücünü ve iktidarını perçinleyip Sovyetlerin ve Fransızların da desteğiyle ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur.

Tunus’ta 2010 yılında başlayan ve adına “Arap Baharı”, “Arap uyanışı” denilen olaylar kısa süre içinde Arap ülkelerine yayılmıştır. Tunus, Cezayir, Libya, Mısır, Yemen ve Suriye’de sokak olayları sonrasında iktidar değişimleri, iç çatışmalar ve karışıklıklar yaşanmıştır. Bu devletlerden Suriye’de 2011 yılından bu yana siyasi, etnik ve mezhebi grupların çatışmaları 2020’ye gelindiği halde devam etmektedir. Savaşın bu kadar uzamasında ülkenin dini ve coğrafi yapısının da etkileri bulunmaktadır.

Suriye’de bölünmüş yapıyı daha da kronikleştiren bir başka husus farklı mezhepsel ve ideolojik kökenlere yaslanan yabancı savaşçılar, iç çatışmalarla birlikte ülkeye giriş yapmıştır. Sonrasında ortaya çıkan gruplaşmalar savaşı daha da derinleştirdi. Öte yandan hizipleşmeleri tetikleyen aile-âşiret grupları ayaklanmaların başlangıcından itibaren kendi menfaatleri istikametinde farklı taraflarda saf tutmaya başladılar. Machiavelli İtalya’sındaki şehir devletleri arasındaki parçalı yapı ve iktidar mücadelesinin Suriye’deki mezhepsel bölünmüşlük ve iç mücadeleye ayna tuttuğu söylenebilir. İktidar mücadelesi kapsamında İtalyan şehir devletlerinin diğerlerine üstünlük sağlamak için o günün büyük devletleri Fransa, İspanya, İngiltere Krallıklarıyla hatta Osmanlı İmparatorluğuyla ittifak ilişkileri kurması (İnalçık, 2018: 52; Zophy, 2019: 72-122) üzerinden bir açıklamaya gidildiğinde Suriye’deki mezhepsel ve dini grupların uluslararası bağlantılarına ulaşmak mümkündür. Bu yüzden, Suriye’de cereyan eden iç savaşın ortasındaki iktidar mücadelesinin temelinde aşiretsel ve mezhepsel bölünmüşlük olduğu (Koldaş ve Ayaz, 2016: 12) kadar küresel ve bölgesel devletlerin bu gruplarla kurduğu rasyonel ilişkiler de bulunmaktadır.

Machiavelli’nin toplum fenomeninin derinlerinde bölünmüşlük yatmaktadır. Machiavelli’ye göre siyasal iktidarın ve siyasetin yegâne işlevi kendisiyle hepten barışık bir toplumun tesisi değildir. Zira bu şekilde bir toplum siyasetin varlık gerekçesini ortadan kaldırmakla kalmaz, ayrıca kendini de yok etmiş olur. Öyleyse güç aktörlerinin amacı, toplumda önlenemez ve vazgeçilmesi imkânsız olan ayrışmayı ve çatışmayı yönetmektir. Siyasetin gayesi çatışmayı kontrolü altına almak ve tabiri caizse, bu çatışmanın bir çeşit işletmeciliğini üstlenmektir (Vergin, 2008: 104). Bu bağlamda Suriye’deki iç çatışma temelde iç ve dış dinamikler üzerinden okunabilir. Başta Suriye olmak üzere 20. yüzyılın sorunlu bölgelerine bakıldığında buralara ilişkin büyük güçlerin kontrol arzusu dikkat çekmektedir.

Machiavelli’nin düşüncesi temelde Orta Çağ politik sistemlerin çöküşü ve feodal teokratik devletin premodern laik bir devlete dönüşümü üzerine kuruludur. Dinin ayrıştırıcı etkisinin farkında olan Machiavelli, ülkesinin birleşmesi uğruna dini ve ahlaki ilkelerden vazgeçilmesi gerektiği üzerinde durur (Sandu, 2009: 60). Hatta Floransalı

düşünür, kilisenin İtalya'nın bölünmüşlüğünde rol oynadığını öne sürer. Ona göre Katolik Kilisesinin din anlayışı, toplumda mezhebi bir parçalanmaya ve iç savaflara yol açmıştır (Machiavelli, 2017: 75). Rousseau'nun ondan yaptığı aktarmada “Mezhepleri, partileri kışkırtanlar zararlı, hiçbirine el atmayanlar yararlıdır. Bir devletin kurucusu düşmanlıkları önleyemezse, hiç değilse onların birer mezhep haline gelmelerini önlemelidir.” der (Machiavelli'den akt. Rousseau, 2006: 27). Bu bağlamda Beşşar Esad'ın mezhepsel kimliğini öne çıkarması, sokak hareketleri olarak başlayan eylemlerin dini kökeninin varlığına, ayaklanmanın geri planında Alevileri Suriye'den dışlamayı hedefleyen El Kaide'nin bulunduğu yöneltti söylemleri iç karışıklıkların artmasında ve uluslararası bir boyuta evrilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Dahası Esad rejimi, Alevi gruplardaki azınlık duygusunu anımsatarak, kaybettiklerinde evlerinden edilecekleri ve ellerindeki hakları da yitirecekleri hususunda propagandalar yaparak mezhebi ayrışmaları kışkırtmıştır (Canyurt ve Dalar, 2019: 12). Bununla birlikte Katar, Suudi Arabistan, İran gibi bölge ülkelerinin meseleye müdahil olmasıyla da radikal hareketlerin önü açılmıştır.

Kardeş'in altını çizdiği gibi devlet otoritesi kendi özdeşliğini değişen koşullarda yeniden kurmayı başarabilmelidir. Fakat ülkenin sınırları içinde çatlaklık büyürse iç çatışmaya giden süreçte devlet kendi özdeşliğini bir daha kurma noktasında istediğini uygulayamaz. O halde Machiavelli açısından olması gereken, karmaşanın, derin bir iç savaşa dönüşerek devletin varlık koşullarını bertaraf etmesine engel olmaktır (Kardeş, 2017: 349). Buna karşın Machiavelli'nin önemseydiği şu husus Esad tarafından dikkate alınmamıştır. Esad, muhalif gösterilerin ilk gününden itibaren Floransalı siyasetçinin “bir prens halkının sevgisini kazanamasa bile nefreti tetiklemeyecek biçimde korku uyandırmalıdır” (Machiavelli, 2017, 433; 2019: 99) ilkesiyle çelişen bir politikaya başvurmuştur. Sokak olaylarında göstericilere ateş açılması sonucu ölenler (AA, 2014), muhaliflere yönelik suikastlar (TC Dış İşleri Bakanlığı, 2011) neticesinde Esad'a karşı bir nefret meydana gelmiş -o güne kadar dağılmış haldeki- muhalefet grupları birleşerek Suriye Ulusal Konseyi'ni kurmuşlardır. Hatta Esad rejimine karşı duyulan öfke, ABD ve Türkiye gibi devletlerin Suriye'ye girişini kolaylaştırmıştır. Machiavelli'nin (2019: 44) güçlü yabancı hükümdar bir ülkeye girer girmez o topraklarda bulunan ezilmiş topluluklar, kendilerine hükmetmiş olan otoriteye olan hınçlarından dolayı bu gücü destekler; söz konusu yabancı devletler bu insanları kendi saflarına çekmek için fazla çaba harcamazlar düşüncesi oldukça anlamlıdır.

Arap Baharı'nın ilk günlerindeki Suriye ile bugünkü ülke arasında ciddi bir farklılık göze çarpmaktadır. Sokak ve yönetim arasındaki uzlaşma beklentisi çıkmaza girmiştir. Zira Suriye'de imtiyazlı dini-etnik bir grubun iktidarı zorla ve demokratik değerleri hiç sayarak elinde tuttuğu düşüncesi (Muslu, 2018: 10) ve kaba iktidar kuvveti (Byman ve Miles, 2012: 49) uzlaşmanın önünde engeldir. Dolayısıyla böyle bir düzlemde devletin değişen koşullarda gücünü koruyamayacağından bir daha eskisi gibi olması mümkün değildir.

4. Suriye Krizinde Makyavelist Tavırlar: Reel Politığın Araçlar ve Amaçları

Uluslararası kavramında devlet erkinin kendi gerçeklerini dikkate alan politik, diplomatik, askeri ve ekonomik adımlarına bir atıf söz konusudur. Buradaki ulus mefhumu ise devletin kurucu aktörü olan belirli kimlikler etrafında birleşmiş kişilerden müteşekkil topluluğu akla getirir. Uluslararası İlişkiler siyasi, ekonomik alanlardan iki ya da daha fazla ulusun birbiriyle etkileşim kurma biçimini ifade eder. Bilimsel bir uğraşı olarak ise I. Dünya Savaşı'nın nedenlerini anlama, gelecekte çıkabilecek savaşları öngörme amacıyla 20. yüzyılın başlarında akademik bir hüviyet kazanmış nispeten genç bir disiplindir (Hodigwe, 2019: 20). Bu disiplinin ana omurgasını oluşturmuş gerçekçilik (Realizm), Uluslararası İlişkiler kuramında egemen düşünce türlerinden biridir. Özellikle bu fikrin uygulayıcıları olan devlet adamları farklı düşünce yapılarına sahip olsa da reel politik gerekçelerle bir masa etrafında toplanabilmiştir.

Devletler arası ilişkilerde klasik realist tutumun soy kütüğüne dair yazılanlarda Machiavelli, sıklıkla telaffuz edilen bir isimdir (Meriç, 2002: 150; Aydın, 2004: 36; Laurance, 2015). Zira yaşadığı dönemde diplomatlık misyonu bulunan Machiavelli, bu görevi esnasında edindiği tecrübeleri realist bir dille ifade etmiştir. Machiavelli'nin ömrünün geçtiği İtalya modern anlamda ulus devlet görünümünden uzak şehir devletlerinden müteşekkil olsa da (Özlük, 2009: 241) onun eserlerinde içinde bulunulan koşulların göz önüne alınarak araçlar ve amaçların akıllıca kullanılması gerektiğine yönelik vurgusu reel politığın temel kabullerindedir. Bu bakış açısının bir ürünü olarak Machiavelli hükümdarın güçlü olması için elindeki fırsatları en doğru zaman ve mekânda kullanması fikrindedir. Niccolo Machiavelli'nin hükümdarın bazen yalan söyleyebileceği, düşmanlarını ortadan kaldırabileceği, icabında cömertmiş gibi görüneceği, sevilen ama korkulan olması yönündeki öğütlerinden mülhem (Machiavelli, 2019) hedefe giden yolda her şey mubahtır düsturunu ifade eden “makyavelist” kavramı Uluslararası İlişkilerde kullanılan bir tanımlamadır. Kimileri Machiavelli'yi Prens'teki söylediklerinden dolayı olumsuzlarsa da Russell için politik namussuzluk mevzusunda zekânın bu kadar dürüst olması ile o, herhangi zamanda ya da mekânda rastlanmayacak bir örnektir (Russell, 1973: 49). Rousseau nazarında Machiavelli, krallara ders verir gibi görünerek, halka müthiş nasihatlerde bulunmuştur. İtalyan yazarın Cesare Borgia'yı kahraman olarak seçmesi gizli bir amaca matuftur (Rousseau, 2006: 68). Dolayısıyla Prens'teki ifadeleriyle Floransalı düşünür, Rönesans Dönemi'ndeki kirliliğin üzerindeki perdeyi kaldırmıştır. Jackson ve Moore'a (2016: 447) göre de Machiavelli realistlerin aksine etik kararlar vermeye istekli birisidir.

Machiavelli'nin hükümdarlar için çizdiği rota, esasında kendisinden önce ve sonraki dönemde hükümdarların takip ettiği bir yoldu. O, olması gerekenden ziyade yaşananlar üzerinden bir sunum yapmıştır. Devletler arası münasebetlerde sıkça telaffuz edilen barış, uzlaşma, demokrasi, terörizmle mücadele gibi anahtar kelimeleri fenomenolojik perspektifin herhangi bir aktörün gerçeklik görüşü olarak anlatmakta olduklarının, zımnî kabullere dayandığı (Wallace ve Wolf, 2013: 33) görüşünden

hareketle bir soyutlama yaptığımızda devletlerin menfaatleri öne çıkar.

Suriye krizinde büyük güçlerin söylemleri dikkatle incelendiğinde terörizmle mücadele başlığı altında ulusal çıkarların öncelendiği görülür. Bilhassa Irak-Şam İslam Devleti (DAEŞ) ile mücadele, ABD ve Rusya'nın buradaki varlık sebebini dolaylı olarak gündemde tuttıkları bir gerekçedir. Fakat terörü yok etme propagandasının ABD'nin niyetini gizleyemediği ortadadır. ABD Başkanı Donald Trump'ın, DAEŞ'i Obama kurdu, şeklindeki açıklaması (Sabah, 2016) ve Barış Pınarı Harekâtı esnasında Suriye'nin kuzeyindeki petrol bölgelerini ellerinde tuttuklarına yönelik tweetleri büyük devletlerin uluslararası kamuoyunun duymaya alışık olduğu normatif idealist söylemin dışında doğrudan realist tutuma yönelik örneklerdir.

Suriye hükümetinin çağrısı üzerine sahaya inen Rusya bu krizdeki baş aktörlerden birisidir. Rusya Devlet Başkanı Putin, Suriye'de bulunma gerekçeleri arasında DAEŞ'e karşı Suriye hükümetine yardım etmek olduğunu belirtmiş (Milliyet, 2015) eğer bunu yapmadıkları takdirde Suriye'deki teröristlerin Rusya'ya gelip şeytanca işler yapacağını vurgulamıştır (Aydınlık, 2017). Oysa işin aslının Suriye'deki Baas rejimini ayakta tutmak değil, Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki askerî varlığını korumak ve genişletmek olduğunu ifade etmek gerekir (İnat, 2019). Zira Rusya, sıcak denizlere inmek için yakaladığı fırsatları tarih boyunca kullanmıştır (Keleş, 2009: 90). Esad tarafından yapılan davet, Rusya'yı tarihsel amaçlarına götüren bir araç niteliğindedir.

Büyük devletlerin müdahil olmasıyla söz konusu iç savaş, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Rusya, Esad rejimine silah ve personel yardımı yaparken ABD de Türkiye'nin güney sınırı boyunca konuşlanmış YPG'yi silahlandırmıştır. Türkiye de buna mukabil kendi hedefleri doğrultusunda Suriye Milli Ordusu çatısı altında birleşen grupları desteklemiş bu gruplarla birlikte Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Bahar Kalkanı ve İdlib harekâtlarını gerçekleştirmiştir. ABD, Rusya ve Türkiye'nin attığı bu adımlara ilaveten İran ve Arap devletlerinin desteklediği diğer oluşumlar bahsi geçen coğrafyadaki çözülmesi gereken denklemin bilinmeyenlerini artırmıştır.

Bu yüzden sahadaki silahlı unsurların askeri anlamda tipolojisini yapmak birtakım zorlukları barındırmaktadır. Çatışan unsurların saf değiştirmeleri, kendi içinde bölünmeleri, yapılacak olan tanımlamaları belirsizleştirecektir. Ancak araçlar ve amaçlar sarkacında bir çıkarımda bulunmak gerekirse vekâlet savaşlarının taraflarında Machiavelli'nin (2018: 25) eleştirdiği *condottieri* vasıflarına rastlamak mümkündür. İtalyan yazara göre *condottieri* savaşı paraya çeviren tüccarlardır ve onlar bitmeyen savaşlardan kazanç elde ederler. İtalya'da iç savaş tecrübesine tanık olan Machiavelli'ye göre bir hükümdar devletini paralı veya yardımcı (dışarıdan takviye) ordulara dayanarak elde tutacaksa güven içinde olamaz (Machiavelli, 2019: 80-83). Machiavelli penceresinden Moskova'nın bu bağlamdaki pozisyonuna bakıldığında Ruslar, paralı asker şirketi Wagner ile Akdeniz'deki ekonomik ve siyasi çıkarları karşılığında bir süre daha Esad'ın yanında yer alacağı benzetilmektedir. Hatta Machiavelli'nin paralı asker eleştirisinde adı geçen Francesco Sforza'nın kendisini finanse eden Milano

Düklüğü'nü ele geçirdiği gibi Rusya da Suriye'deki varlığını daha da kökleştirebilir.

Rusya gibi ABD için de Suriye'de yer almalarının görünen sebebi terör örgütü DAEŞ'le mücadeledir. Amerika, terörle mücadele için omurgasını PKK'nın Suriye kolu YPG'nin oluşturduğu SDG'yi (Suriye Demokratik Güçleri) kurmuştur. ABD, Türkiye için bir terör örgütü olan YPG'ye binlerce tır silah sevkiyatı yapmıştır. Ancak Türkiye, görünüşte terörle mücadele amacı taşıyan bu silah yardımlarının kendisine yönelik tehdidi büyüttüğü düşüncesiyle Barış Pınarı Harekâtı'nı düzenlemiştir.

DAEŞ lideri Ebu Bekir El Bağdadi'nin öldürülmesi de dahil Suriye'nin kuzeyinde kısa sürede gerçekleşen bu olayların "başkalarının silahlarıyla ele geçirilen prenslikler" üzerine düşünen Machiavelli'yi haklı çıkardığı söylenebilir. Bulunduğu konuma başkalarının silahları ve yardımıyla gelenler, mevkilerini korumayı beceremezler ve onlar vekâlet ettiklerinin iradesi ve isteğine bağımlı istikrarsız politik bir belirsizlik içinde yaşarlar (Machiavelli, 2019: 59). Suriye'deki müphemliği üreten bu antinomilerin varlığı, politik fikirlere limitlerini göstermektedir. Machiavelli bu çerçevede Makyavelist fikirlere ötesinde, esaslı bir siyasi düşünür olarak tüm yeni koşullar dahilinde de imkân ve sınırların altını çizen bir perspektif sunmaktadır (Kardeş, 2017: 349).

Suriye'de devletlerin attığı her türlü adımın normatif ahlaki bir ilkeye dayandırılması, Machiavelli'nin siyasetin ahlaktan bağımsız olması gerektiği tespitinin izdüşümü sayılabilir. Machiavelli, siyasi kararların ahlaki gerekçelendirmenin yapısal desteğine sahip olduğunu vurgular. Ancak o, bu ahlaki ilkelerin daima egemen güçler/devletler tarafından dikte edildiğini, güçsüz grupların buna meydan okuma fırsatından yoksun bırakıldığını da çerçeve içine alır (Salzborn, 2015: 25; Ilodigwe, 2019: 26).

Şehirlerin yıkıldığı, yüz binlerce kişinin öldüğü, milyonlarca kişinin yerinden edildiği bir süreçte ABD ve Rusya'nın terörle mücadeledeki başarısı Bertrand Russell'in (1973: 51) dikkat çektiği gibi yüzyılın en göze batan başarılarının Rönesans İtalya'sında kullanılanlar ölçüsünde aşağılık usullerle kazanıldığı sözünü hatırlatmaktadır. Görünen o ki bu koşullar altında Suriye'de araçlar ve araçlar değişse de belirsizlik bir süre daha devam edeceği benzetilmektedir.

5. Sonuç

Orta Çağ'da kilisenin sosyal kurumlar arası ilişkiler üzerindeki belirleyici gücü toplumsal yapının ana omurgasını teşkil ediyordu. Rönesans düşüncesi, 15. yüzyılda İtalya'da filizlenip kısa süre içinde tüm Avrupa'yı ekonomi, edebiyat, mimari, resim, din ve siyaset üzerinden etkisi altına aldı.

Rönesans'ın başlangıç noktası İtalya, siyasi birlikten yoksun iç çatışmaların yoğun olduğu bir coğrafyaydı. Dönemin önemli isimlerinden Machiavelli de bu çalkantılı zamana şahitlik etmiş birisi olarak eserlerini üretmiştir. Floransalı düşünürün yazdıkları kendi çağının gerçekleriyle son derece ilintiliydi. Onun Medicilere takdim etmek için yazdığı Prens adlı eserinde devlet yönetmenin ve iktidarı elde tutmanın yolları anlatılmıştır. Machiavelli Prens, Savaş Sanatı, Söylevler adlı yapıtlarında söyledikleri ile döngüsel

tarikh anlayışının gereği Antik Çağ'a sık sık atıf yapmış olsa da esas itibarıyla çağının gerçekliğini dile getirmiştir.

Bu bağlamda Batı'nın yakın geçmişte ve bugün rol aldığı önemli hadiseler Machiavelli'nin yazdıklarının ışığında göz atıldığında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Söz gelimi I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Sovyetler Birliği'nin, yakın zamanda Rusya ve ABD'nin Suriye'de kullandığı yöntemlere bakınca bir hayli ortak nokta göze göze çarpmaktadır: ülkedeki mezhebi ayrılıkları rasyonel hesapların bir parçası yapmak.

1940'ların sonunda dikkat çekmeye başlayan Baas ideolojisi, Suriye'yi mezhepsel ayrılıkların üzerini örterek yeniden toparlama hedefiyle 1963'te iktidara gelmiştir. Ancak babası Hafız Esad'dan sonra yönetime gelen Beşşar Esad, Arap Baharı denilen olayların Suriye'ye sıçramasıyla mezhebi kimliğini öne çıkarmış, meydanlara inen halka sert müdahalede bulunmuştur.

Suriye sorununda savaş, barış ve terörizmle mücadele fenomenlerine yüklenen anlamlar, Machiavelli'nin kendi çağındaki iktidar ilişkilerinden ilham alarak yazdığı eserler üzerinden çözümlendiğinde her iki dönemin örtüştüğü görülmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı diye adlandırılan toplumsal ayaklanmaların bir parçası olan Suriye meselesi, 2011 yılından beri süre gelen çok boyutlu insani bir krize dönüşmüştür. Krizin merkez üssünde Beşşar Esad'ın kendi halkıyla ilişki biçiminde temerküz eden ve bu noktadan tüm ülkeye dağılan bir gerginlik neticesinde uluslararası etkileri olan iç savaş bulunmaktadır. Machiavelli'nin kendi dönemindeki din anlayışının İtalya'nın siyasal bölünmesine yol açtığı düşüncesiyle Suriye'deki çatışmaların nedenleri arasında mezhepsel ayrışmaların gösterilmesi uyusmaktadır. Ayrıca Floransalı düşünürün prensin korkulan olması ama nefret edilmekten kaçınması gerektiği tezinden hareketle iç savaşın kıvılcımlanmasında Esad'ın muhalefete karşı sert tutumunun önemli rol oynadığı iddia edilebilir.

Uluslararası güçlerin Suriye krizine müdahalesi bölgesel ve stratejik çıkarları ekseninde olduğundan meselenin çözümü zorlaşmıştır. Küresel güçler, Suriye'deki iç savaş ve bununla bağlantılı mülteci sorununa epey pragmatist ve rasyonel ilkeler çerçevesinde yaklaşmaktadır. Özellikle ABD ve Rusya her ne kadar Suriye'de bulunma gayelerinin terörle mücadele olduğunu bildirse de iki ülkenin de DAESH ve PKK terör örgütleriyle kurdukları ilişkilerin bölgede nüfuzlarını artırmaya yönelik amacı olduğu söylenebilir.

Suriye'deki kargaşanın etnik ve dini arka penceresinden ülkeye giriş yapan devletler, rejim ve rejimle iltisaklı oluşumlar veya muhalif gruplar üzerinden stratejik ve jeopolitik emellerine ulaşmaya çalışmışlardır. Suriye'de boy gösteren devletlerin sayısı arttıkça problemler artmış; Machiavelli İtalya'sındaki şehir devletlerinin iktidar savaşı o günün büyük devletlerinin iktidar mücadelesine dönüştüğü gibi Suriye'deki iç savaş da bugünün büyük devletlerinin alan kapma mücadelesine dönmüştür.

Bu amaçla ABD ve Rusya tarafından silahlandırılan gruplar, zaman zaman kendi içinde bölünmeler, çatışmalar yaşamıştır. Machiavelli'nin ordu tipleri, Suriye iç savaşında bazı bakımlardan karşılık bulmuştur. Bu bağlamda Suriye'de başkalarının silahlarıyla mücadele edenler ele

geçirdikleri sahaları kısa sürede kaybederek Machiavelli'yi haklı çıkarmıştır.

1922'de kendi siyasi amaçları için Lazkiye Alevi Devleti'ni kuran Fransa'nın yaptığı gibi Suriye'de bölünmenin Rusya'nın ve ABD'nin çıkarlarına uygun düşeceği savı öne sürülebilir. Machiavelli'nin döngüsel tarihsel perspektifinden bakıldığında Suriye'de Lazkiye merkezli bir Nusayri devletinin kurulması şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak bu devletin ömrünün ne kadar olacağı ise muammadır.

Sonuç olarak Machiavelli'nin fikirleri, eserlerinde verdiği örnekler ile bu makaleye konu olan krizin çıkış zemini, iç savaşın dini ve siyasi iz düşümleri, Suriye devletini yönetenlerin hatalı tutumları anlam bulmaktadır. Dahası iç savaşın bir mülteci sorununa dönüşecek kadar derinleşmesinin nedenleri arasında küresel ve bölgesel güçlerin çıkar çatışmaları, politik çelişkiler daha açıkçası Makyavelist tavırları yer almaktadır.

Teşekkür

Bu makalenin hazırlanmasında "Batı Düşünce Tarihinde Rönesans" dersinde ufuk açıcı fikirlerinden ilham aldığım Dr. Öğr. Üy. Mehmet Fatih Deniz hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynakça

- AA, Anadolu Ajansı, (2014), Suriye'de Savaşın İlk Üç Yılı, (Erişim Tarihi: 16.11.2019). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-ic-savasin-uc-yili/174781/>
- Alatlı, A. (2014). *Battıya Yön Veren Metinler C. 2*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, *Uluslararası İlişkiler*, 1(1): 33-60.
- Aydınlık Gazetesi, (30.09.2017), 5 Soru 5 Yanıtta Rusya'nın Suriye'deki 2 Yılı, (Erişim Tarihi: 17.11.2019), <https://www.aydinlik.com.tr/5-soru-5-yanit-ta-rusya-nin-suriye-deki-2-yili-dunya-eylul-2017-1>
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2015). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi*, (Çev. M. D. Dereli), İstanbul: Heretik Yayınları.
- Burckhardt, J. (2018). *İtalya'da Rönesans Kültürü*, (Çev. B.S. Baykal), İstanbul: Okuyan Yayınları.
- Byman, D. ve Miles, R. (2012). A Modest Post-Assad Plan, *The National Interest*, (122), 48-57.
- Canyurt, D. ve Dalar, M. (2019). Agonistik Demokrasinin Suriye İçin Olasılıkları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, erken görünüm. DOI: 10.33630/ausbf.609834.
- Çiftçi, A. (1999). *Toplum Bilim Yazıları*, İzmir: Anadolu Yayın Dağıtım.
- Husserl, E. (2015). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, (Çev. H. Tepe), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Ilodigwe, D. (2019). Machiavelli and the Limits of Realism in International Relations. *Journal of International Relations and Foreign Policy*, 7 (1): 20-38.
- İnalçık, H. (2018). *Rönesans Avrupası*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnat, K. (2019). Rusya Suriye'de Ne İstiyor, (Erişim Tarihi: 17.11.2019), <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/606218.aspx>
- Jackson, M. ve Moore, T. (2016). Machiavelli's Walls: The Legacy of Realism in International Relations Theory. *International Politics*, 53 (4): 447-465.
- Kardeş, M. E. (2017). Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (24): 337-352.

Keleş, E. (2009). Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46): 089-142.

Koldaş, U. ve Ayaz, E. (2016). *Suriye'de Mezhepsel Bölünmüşlük, Barış Süreci ve Avrupa Birliği'nin Rolü*, Lefkoşa: Yakın Doğu Enstitüsü Yayınları.

Laurance, M. (2015). "Nietszche, Morgenthau, and the Roots of Realism". *E-International Relations*.

Machiavelli, N. (2017). *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, (Çev. A. Tolga), İstanbul: Say Yayınları.

Machiavelli, N. (2018). *Savaş Sanatı*, (Çev. A. Tolga), İstanbul: Say Yayınları.

Machiavelli, N. (2019). *Prens*, (Çev. K. Atakay), İstanbul: Can Yayınları.

Meriç, C. (2002). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Milliyet Gazetesi, (2015). Putin'den Çarpıcı Açıklamalar, <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/putinden-bmde-cok-carpici-aciklamalar-212386>

Muslu, F. (2018). Suriye İç Savaşında Esed'in Rolü, Konumu ve Geleceği. *SETA Analiz*, S.236.

Özlük, E. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17): 237-260.

Pipes, D. (1989). The Alawi Capture of Power in Syria. *Middle Eastern Studies*, 25(4): 429-450.

Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. V. Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Russell, B. (1973). *Batı Felsefesi Tarihi 3*, (Çev. M. Sencer), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Sabah Gazetesi, (12.08.2016), Trump: DAES'i Obama Kurdu, (Erişim Tarihi: 18.11.2019), <https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/08/12/trump-daesi-obama-kurdu>

Salzborn, S. (2015). No Sovereignty without Freedom Machiavelli, Hobbes and the Global Order in the Twenty-first Century. *Theoria*, 62(3): 19-39.

Sandu, A. (2009). Niccolo Machiavelli and The General Interest Politics. *Philosophy, Social and Human Disciplines*. 1: (63-69).

Siteiris, G. (2010). *Machiavelli's Appreciation of Greek Antiquity and The Ideal of Renaissance*. In *Renaissance? Perceptions of Continuity and Discontinuity in Europe*, c.1300- c.1550, (ed. Lee A.), Amsterdam: Pit Péporté, and Harry Schnitker.

Symonds, A. (2005). *Renaissance in Italy, V. I*. New York: Henry Holt And Company.

TC Dış İşleri Bakanlığı, (2011). 8.10.2011 Tarihli Basın Açıklaması, (Erişim Tarihi: 16.11.2019). http://www.mfa.gov.tr/no_227_-8-ekim-2011_-suriye_de-muhalefet-temsilcilerine-yonelik-son-saldirilar-hk_tr.mfa

van Dam, N. (1980). Middle Eastern political clichés: Takriti and Sunni rule in Iraq; Alawi rule in Syria A critical appraisal. *Orient*, 21(1): 42-57".

Vergin, N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Doğan Kitap.

Wadah, K. (2012). Religion and politics in Syria, (Erişim Tarihi: 17.11.2019) <https://www.middleeastmonitor.com/20140125-religion-and-politics-in-syria/>

Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, (Çev. L. Elburuz ve R. Ayas), İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Zophy, J. W. (2019). *Ateş ve Su Üstünde Dans*, (Çev. B. Karakurt), İstanbul: Dergah Yayınları.